

The importance for improving the system of training, retraining and advanced training of school principals has been substantiated by applying and taking into account the peculiarities of the acquired pedagogical experience in the organization of these processes. The main historical stages have been considered, and the specific features of the development of postgraduate education of school heads of general secondary education institutions have been determined.

The conducted historical-pedagogical analysis of the organizational and substantive foundations of the process of improving the qualifications of school principals has shown that the researched process was formed under the influence of the historical conditions of the formation and development of the education system. Advanced training of school principals at the beginning of the 50s of the 20th century had a non-permanent, episodic nature of conducting courses as the main forms of postgraduate education of teachers. However, gradually during the second half of the 20th century considerable experience was accumulated in the organization of professional improvement of leading pedagogical staff. The process of improving the qualifications of school principals is becoming centralized, scientific and methodical activities of institutions for improving the qualifications of pedagogical personnel are carried out, aimed at optimizing the structure of the professional improvement of teachers. The process of improving the qualifications of school principals is becoming centralized, scientific and methodical activities of institutions for improving the qualifications of pedagogical staff are being carried out, aimed at optimizing the structure of professional improvement of teachers. The development of postgraduate education of leading pedagogical staff and its features at different historical stages depended to a large extent on changes in socio-political, economic and other conditions, as well as the needs of the functioning of the educational sector. Due to evolutionary changes at the end of the 80s of the 20th century, the postgraduate education of school principals of general secondary education institutions was formed as a whole system. During the 32 years of the independent Ukrainian state, the postgraduate education of school heads of general secondary education institutions has acquired a variable structure, involvement in direct educational practice, which contributes to the implementation of individual strategies for the formation and personality development of the school principal of a general secondary education institution.

Key words: postgraduate education, retraining, professional development, school principals (school heads), leading pedagogical staff, principals (heads) of general secondary education institutions.

Дата надходження статті: 21.04.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

УДК 37.091.3:004.77]:656.6(09)''19/20''(043.3)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi53.455>

Задорожня О. І.,

orcid.org/0000-0003-4514-8810

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ МОРСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ РОЗВІДКАХ (2 ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

У статті проаналізовано періодизації освітніх процесів в Україні, дотичні до теми розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у системі морської освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Розглянуто авторські періодизації розвитку педагогічних ідей та морської освіти в Україні, історію морської освіти України, становлення та розвиток військово-морської освіти, розвиток фізико-математичної підготовки в морських навчальних закладах, вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти України морського профілю, становлення та розвиток

моніторингу навчальних досягнень студентів відповідних закладів, розвиток соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв та ін.

Зроблено висновок, що впродовж досліджуваного періоду інформаційно-комунікаційні технології в системі морської освіти України зазнали суттєвого розвитку, адже їх застосування значно сприяє підвищенню ефективності навчання, його індивідуалізації та розмаїттю. Констатовано, що події, які відбувалися в суспільстві, значно впливали на розвиток досліджуваного історико-педагогічного процесу впродовж усього обраного часового проміжку, але нерівномірно. Це дозволяє виділити у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття окремі періоди розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в системі морської освіти.

Окреслено перспективи подальшого дослідження, що можуть бути спрямоване на більш детальне вивчення окремих періодів розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у системі морської освіти України у визначених хронологічних межах, виділення яких пов'язане з численними реформами, що відбувалися в той час.

Ключові слова: освіта, морська освіта, заклади освіти морського профілю, інформаційно-комунікаційні технології, становлення і розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, періодизація, період, хронологічні межі.

Постановка проблеми. Сьогодні пріоритетним вектором розвитку чи не кожної держави постають інформаційно-комунікаційні технології, що відіграють суттєву роль у становленні людини як особистості, а також у визначенні її місця в суспільстві.

В Україні інформаційно-комунікаційні технології пройшли довгий і досить важкий шлях свого формування та розвитку впродовж тривалого часу. Дуже активно й нерівномірно ці процеси відбувалися у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Зазначене дозволяє виділити в процесі розвитку інформаційних технологій у закладах морської освіти того періоду певні періоди.

Аналіз досліджень. Загальновідомо, що дослідники та вчені неоднозначно визначають поняття «періодизація», вкладаючи в нього дещо різний зміст, розглядаючи з різних позицій, по-різному тлумачать його у своїх педагогічних дослідженнях.

Звісно, питання періодизації освітніх процесів в історико-педагогічній науці завжди залишається актуальним. Науковці концентрують на ньому багато уваги, адже воно багатогранне, запутане й неосяжне. Зокрема, це питання у своїх роботах досліджували такі відомі вчені, як Н. Гупан, В. Майборода, О. Сухомлинська та ін. Різні аспекти періодизації у векторі морської освіти розглядали В. Золотовська, І. Куценко, А. Ляшкевич, І. Пенза, І. Рябуха, А. Солодовник, О. Тимофеева, І. Воротникова, Є. Громов, О. Майборода, С. Семеріков та ін. При цьому вчені у своїх дослідженнях приділяли значну увагу періодизації розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті.

Метою статті є аналіз періодизацій розвитку інформаційних технологій у закладах освіти морського профілю в історико-педагогічних розвідках (2 половина ХХ – початок ХХІ ст.).

Виклад основного матеріалу. Достатньо поширеним і широко використовуваним є підхід, за яким періодизація визначається як розподіл процесу розвитку науки на певні часові проміжки, що мають специфічні відмінності.

Чи не найбільш відомою поміж вітчизняних дослідників є періодизація розвитку педагогічної думки в Україні О. Сухомлинської, яка зазначає, що залежно від того, що обирається за основу періодизації, який зміст вкладаємо в певний період, здійснюється розгортання відповідної науково-дослідницької ланки [26].

На думку дослідниці, періодизація дає змогу зрозуміти структурні особливості науки, генезу та розвиток її ідей, задумів, методів і тенденцій розвитку, починаючи від часів Київської Русі. Саме тому вона виділяє сім періодів розвитку української педагогічної думки. У межах нашого дослідження цікавим є визначення етапів у останніх двох періодах, а саме:

– VI період (1920–1991 рр.) – українська педагогічна думка та школа радянських часів – містить такі етапи: (I етап (1920–1933 рр.) – експериментування та нововведення; II етап (1933–1958 рр.) – українська педагогіка як одна зі складових «російсько-радянської» культури; III етап (1958–1985 рр.) – українська педагогічна ідея у змаганні за педагогічний розвиток; IV етап (1985–1991 рр.) – становлення нового етапу розвитку української педагогічної ідеї в межах радянського дискурсу);

– VII період (1991 р. – сьогодні) – розвиток педагогіки та школи в Україні [26, с. 31–40].

Запропонована періодизація дає змогу зрозуміти та класифікувати сприйняття еволюції педагогічних переконань, ідей та систем, які українські вчені генерували впродовж усієї історії розвитку нашої країни.

Згідно з підходом Н. Гупана поділ періоду дослідження дозволяє виділити головні зміни та метаморфози, що були відображені в педагогічних ідеях та системах у різні історичні періоди. Саме таке розуміння педагогічних ідей в історичному контексті сприяло виявленню загальних закономірностей та відмінностей, а також додатковому формуванню періодів і визначних подій еволюції. Цей підхід надає можливість розширити наше розуміння щодо періодизації та відтворити контекст формування педагогічних ідей.

Дослідник пропонує розглядати періодизацію як логічний поділ періоду, що досліджується, відповідно до якісних характеристик його окремих фаз. Науковець зазначає, що така характеристика має відображати загальні та своєрідні закономірності публічного життя, а ще суттєві особливості головних форм і методів генези проблеми та визначальних періодів її розвитку [4].

Н. Гупан виділяє три періоди у визначенні хронологічних меж та встановленні періодизації в історико-педагогічних дослідженнях: I період (1917 – 1920 рр.) – формування сучасних тенденцій у вітчизняній історії педагогіки; II період (30-ті – перша половина 80-х років ХХ ст.) – розвиток вітчизняної історико-педагогічної науки, яка ґрунтується на марксистській ідеології; III період (друга половина 80-х – 90-ті роки ХХ ст.) – переосмислення історико-педагогічного процесу разом із сучасними методологічними підходами до створення національної науки.

Отже, теорія Н. Гупана надає засоби щодо системного аналізу та розуміння розвитку педагогічної думки українських учених і допомагає знайти як загальні закономірності, так і певні її ознаки в нашій державі в різні історичні періоди.

Періодизацію розвитку вищої педагогічної освіти в Україні дослідив В. Майборода. Він виділив три періоди у проміжку часу з 1917 по 1985 рік., а саме: I період (1917–1920 рр.) – завзяті пошуки методів, змісту та форм зведення нової вищої педагогічної освіти з використанням різних форм державної влади в Україні; II період (1921–1934 рр.) – формування та посилення підготовка національних педагогічних кадрів; III період (1935–1985 рр.) – затвердження спільної всесоюзної системи вищої педагогічної освіти, приведення її до єдиних форм, методів і змісту [14].

Як уже зазначалося, окремі аспекти розвитку освіти в закладах морського профілю в Україні розглядали В. Золотовська, І. Куценко, А. Ляшкевич, І. Пенза, І. Рябуха, А. Солодовник, О. Тимофеева та ін. Як правило, вони розподіляли певні часові проміжки, що досліджувалися, на кілька періодів.

Так, О. Тимофеева робить акцент на чотирьох періодах в історії морської освіти України. Проте в контексті нашого дослідження привертають увагу лише третій та четвертий періоди, виділені вченою.

Третій період (перша половина ХІХ ст. – початок 90-х р. ХХ ст.) – радянський, у цей час головний склад судноводіїв готували в корпусах (училищах), причому акцентувалося при цьому на універсалізації. Четвертий період (початок 90-х р. ХХ ст. і до нашого часу) – на перший план виходять знання з гуманітарних предметів, які формують соціально-комунікативні компетентності як одну зі складових професійної підготовки моряків [27].

А. Ляшкевич у своїй дисертації «Теорія і практика морської освіти Півдня України (30-ті роки XIX – початок XXI століття)» (2019 р.) аргументувала періодизацію становлення та розвитку військово-морської освіти в Україні з початку XVII століття і до 50-90-х років XX століття. Дослідниця розглянула розвиток морської освіти на Півдні України як суспільно-історичний процес, який здійснювався під дією політичних і соціокультурних факторів.

Для нашого дослідження найбільш цікавими є такі періоди: «V період – пошуково-уніфікаційний (1920–1991 рр.) – розшук сучасного організаційно-педагогічного базису морської освіти (через невдалий минулий досвід) із майбутньою стандартизацією системи підготовки спеціалістів для торговельного флоту, в якому виділено три субперіоди: 1920–1941 рр. – довоєнний розвиток; 1944–1959 рр. – післявоєнне відновлення; (1959–1991 рр. (з перервою 1941–1944 рр.) – галузево-професійний гігантизм; VI період – наслідувально-оновлювальний (1991–2013 рр.) – розбудова національної, суттєво модернізаційної системи морської освіти, в основі якої розглядається поєднання ефективної практики минулого, новітніх інновацій та національних звичаїв (з інтервалом 1991–1995 рр.)» [13, с. 4-5].

Наукові розвідки А. Ляшкевич підтверджують той факт, що реформа військово-морської освіти до середини 1970-х років отримала трирівневу ієрархію, а саме: середня військово-спеціальна освіта; вища військово-спеціальна освіта та вища військова освіта. Відповідно наприкінці 1980-х рр. військово-морська освіта в УРСР здійснювалася у 14-ти навчальних закладах різного ступеня. Вирішальним став шостий період у розвитку військово-морської освіти, коли (1991 р.) було відроджено український військово-морський флот та створено заклади освіти на державному рівні, де готують кваліфікованих фахівців і військово-морських офіцерів.

І. Рябуха в дисертаційній роботі «Тенденції розвитку морської освіти в Україні (друга половина XVIII – початок XXI століття)» (2019 р.) на основі ретроспективного аналізу спеціальної та історико-педагогічної літератури, а також архівних фондів розробив періодизацію розвитку морської освіти в Україні, яка стала результатом соціально-економічних та організаційно-педагогічних дій. За критерії періодизації вченим обрано політичний устрій, відзнаки економічного розвитку держави, зміну переваг зовнішньої політики та ідейні установки.

Періоди, які відповідають хронологічним межах нашого дослідження, – це: другий – радянський (1917–1991 рр.) – піднесення морської освіти через систему фахової освіти СРСР із трьома наступними етапами: українсько-національним (1917–1920-ті); уніфікаційно-воєнізованим (1920-ті–1980-ті); реформаторським (1980-ті–1991), а також третій – національно-відбудовчий (1991–2010 рр.) – розбудова системи морської освіти в незалежній Україні, яка має два етапи: оновлювально-перехідний (1991–1998 рр.) та реформаторський (1991–2010 рр.) – перехід на європейські стандарти [23, с. 5].

А. Солодовник у дисертаційному дослідженні «Розвиток фізико-математичної підготовки у морських навчальних закладах України (1944–2012 рр.)» (2018 р.) виділяє суттєво не схожі періоди розвитку фізико-математичної підготовки в морських навчальних закладах України впродовж досліджуваного проміжку часу, а саме: «I період (1944–1961 рр.) – становлення фізико-математичної підготовки як невід’ємного компонента професійної підготовки курсантів у закладах морської освіти; II період (1961–1993 рр.) – піднесення фізико-математичної підготовки в закладах морської освіти на ґрунті радянської школи. У цьому періоді можна виділити такі підперіоди: 1961–1966 рр. – забезпечення міцного зв’язку фізико-математичної підготовки в закладах морської освіти із життям за умов переходу до обов’язкової восьмирічної освіти; 1966–1985 рр. – оновлення фізико-математичної підготовки в закладах морської освіти через призму пошуків її сучасних засобів, форм та методів; 1985–1993 рр. – організація фізико-математичної підготовки у зв’язку з комп’ютеризацією навчально-виховного процесу в закладах морської освіти); III період: 1993–2012 рр. – реформування фізико-

математичної підготовки курсантів у закладах морської освіти для підготовки конкурентоспроможного спеціаліста для інтернаціональної морської галузі. У цьому періоді дослідниця виділяє два підперіоди: 1993–2008 рр. – фізико-математична підготовка курсантів у закладах морської освіти через активні реформаційні дії вітчизняної освіти; 2008–2012 рр. – варіювання структури фізико-математичної підготовки в закладах морської освіти як результат її переорієнтації на вимогу закордонних роботодавців» [25, с. 88].

В. Золотовська у своїй дисертації «Тенденції вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах морського профілю (70-і роки ХХ – початок ХХІ століття)» (2019 р.) виокремила та обґрунтувала періоди щодо вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти України морського профілю: «І період (1978–1990 рр.) – уніфікаційний (перший субперіод – 1978–1983 рр., другий субперіод – 1984–1990 рр.); ІІ період (1991–2002 рр.) – трансформаційний (перший субперіод – 1991–1996 рр., другий субперіод – 1997–2002 рр.); ІІІ період (2003–2017 рр.) – інтеграційний (перший субперіод – 2003–2010 рр., другий субперіод – 2011–2017 рр.)» [11, с. 94-95].

І. Куценко в дисертації «Моніторинг навчальних досягнень студентів морських закладів освіти України (1944 – початок ХХІ століття)» (2021 р.) розробила періодизацію становлення та розвитку моніторингу навчальних досягнень студентів вищезгаданих закладів, а саме: «І період (1944–1957 рр.) – організаційний (субперіоди: 1944–1949 та 1950–1957 рр.), ІІ період (1958–1983 рр.) – реформаційний (субперіоди: 1958–1964 та 1965–1983 рр.); ІІІ період (1983–2017 рр.) – модернізаційний (субперіоди: 1983–1990 та 1991–2017 рр.)» [12, с. 4-5].

При цьому хронологічні межі кожного періоду чітко схарактеризовані відповідними законодавчими документами, які в певний час регламентували діяльність закладів морського профілю. На основі аналізу методів, форм і способів моніторингу навчальних досягнень студентів закладів морського профілю, які використовувалися в той чи інший час, авторкою досить вдало названо кожен період. А кожен субперіод має в своєму арсеналі міжнародні стандарти, вітчизняні нормативно-правові документи, які визначають його хронологічні межі.

І. Пенза в дисертації «Розвиток соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» (2021 р.) розробила періодизацію розвитку цієї складової професійної освіти, яка також містить кілька періодів: І період (1951–1974 рр.) – значна увага приділена ідеологізації та політичному значенню дисциплін соціокультурної направленості. Цей період включає в себе такі субперіоди: (1951–1958 рр. – посилення ролі суспільно-гуманітарних дисциплін, уживання необхідних заходів за для найкращої якості їх викладання; 1959–1974 рр. – політехнізація освітньої галузі, перебудова викладання суспільних дисциплін); ІІ період (1975–1989 рр.) – посилення якості підготовки фахівців унаслідок послідовного покращення загальної середньої освіти молоді, яка здійснювалася у такі субперіоди: (1975–1983 рр. – покращення викладання предметів соціокультурного напрямку внаслідок реалізації відповідних розпоряджень влади; 1984–1989 рр. – реформування загальної середньої освіти, виведення комп'ютеризації на новий рівень та відшукання дієвих форм, методів і засобів навчання); ІІІ період (1990–2017 рр.) – гуманітаризація морської освіти, зростання кількості соціально-гуманітарних дисциплін, а також занесення більшості з них до переліку нормативних, що сприяло появі таких субперіодів: 1990–1996 рр. – відмова від радянських звичаїв та перебудова викладання дисциплін соціокультурного напрямку; 1997–2017 рр. – інтеграційні процеси вітчизняної освіти разом із всесвітніми освітніми напрямками, зміна орієнтиру української системи підготовки та дипломування морських фахівців відповідно до «Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти» [16].

Таким чином, аналізуючи вищезгадані періодизації, можна зазначити, що вони відображають зміст і дозволяють визначити передумови розвитку морської освіти,

поглиблюють теоретичні знання про історико-педагогічний процес, а також його окремі аспекти. На жаль, вони не віддзеркалюють повної динаміки досліджуваного явища, проте якісно доповнюють загальний зміст тієї ситуації.

У контексті нашого дослідження значний інтерес становить також історія розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема в системі морської освіти України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, коли ІКТ набули найпотужнішого розквіту.

Розквіт ІКТ був викликаний насамперед запровадженням комп'ютерної інформаційної технології з середини 70-х років ХХ століття. У цей час було створено перші персональні комп'ютери (ПК), які надали величезні можливості багатьом процесам людської діяльності.

Історично розвиток інформаційно-комунікаційних технологій нерозривно пов'язаний зі становленням інформаційних епох, які в сучасному розумінні становлять складне, системне, комплексне явище, що охоплює широке коло технічних, технологічних, соціально-економічних, соціокультурних та організаційних процесів.

Станом на сьогодні періодизацію розвитку інформаційно-комунікаційних технологій розглядає багато вчених і дослідників, але під різним кутом. Саме тому не можливо визначити чітку періодизацію. Розглянемо деякі з них.

Упродовж другої половини ХХ століття науковці зазвичай виокремлюють чотири основні періоди інформатизації (запровадження ІКТ): 1950–1960 рр. – початок; 1970–1980 рр. – розвиток великих систем; 1980–1990 рр. – розвиток мікроінформатики та відкритих програмних систем; 1990–2000 рр. – розвиток Інтернет-мережі та веб-технологій [2; 31].

С. Семеріков [24] виділяє три періоди в розвитку автоматизованого навчання інформатичних дисциплін у вищих навчальних закладах: I період (1920–1950-і роки) – період з моменту появи електромеханічних машин до широкого впровадження електронних комп'ютерів; II період охоплює 1950–1980-і роки, що пов'язує його із масовим упровадженням електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) у навчальний процес; III період – (з 1980-х років) відзначився появою персональних комп'ютерів (ПК) та комп'ютерних мереж.

Натомість О. Майборода в становленні інформатики як навчальної дисципліни в Україні розкриває такі періоди: I період – від середини 1960-х рр. до 1985 р. – «рання інформатика»; II період – 1985–1990 рр. – вивчення обов'язкового курсу «Основи інформатики та обчислювальної техніки»; III період – 1991–1995 рр. – ухвалення урядового документа про інформатизацію суспільства; IV період – 1996–2002 рр. – становлення інформатики як ґрунтовної науки [15].

Деякі науковці розглядають розвиток і становлення ІКТ у навчанні в межах десятиріччя. Так, Є. Громов виділяє шість періодів інформаційних технологій навчання [3]: I період – 50-ті роки ХХ ст. – використання традиційних прийомів навчання – дошки, крейди, всіляких лабораторних обладунків та інших наочних засобів, які не є технічними; II період – 60-ті роки ХХ ст. – уживання технічних засобів навчання (ТЗН): кіно, радіо, телебачення, аудіо-, відеотехніка, засоби широкоформатної демонстрації (діапроектори), діафільми тощо; III період – 70-ті роки ХХ ст. – уживання засобів програмованого контролю знань та засобів автоматизації; IV період – 80-ті роки ХХ ст. – піднесення методів лінійного, розгалуженого та адаптивного програмованого навчання, а також застосування синтезатора (АНС); V період – 90-ті роки ХХ ст. – застосування інтелектуальних навчальних систем, які генерують персональний образ кожного учня; VI період – початок ХХІ ст. – створення та використання інформаційних, навчально-інформаційних і навчальних середовищ.

Зрозуміло, що розвиток ІКТ нерозривно пов'язаний зі становленням інформаційних епох, які в сучасному розумінні становлять собою складне, системне й комплексне явище, що охоплює широке коло технічних, технологічних, соціально-

економічних, соціокультурних та організаційних процесів. Розвиток ІКТ є невичерпним джерелом модернізації освіти через запровадження педагогічних інновацій, що віддзеркалено в цілеспрямованій державній політиці реформування та інформатизації освіти та відображено в низці нормативно-законодавчих документів. Ось деякі з них:

- Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР (1959 р.) [7];
- Постанова «Про заходи по забезпеченню комп'ютерної грамотності учнів середніх навчальних закладів і широкого впровадження електронно-обчислювальної техніки в навчальний процес» (1985 р.) [18];
- Закон України «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.) [8];
- Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» (2002) [29];
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін» на 2005–2011 роки (2004 р.) [20];
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006-2010 роки» (2005 р.) [19];
- Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007 р.) [9];
- Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010 р.) [28];
- Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.» (2013 р.) [30];
- Закон «Про вищу освіту» (2014 р.) [6].

Упродовж другої половини ХХ завдяки радіо, телебаченню та інтернету в поширенні інформації та знань відбувся злам, що характеризується швидким переданням інформації. Так, завдяки розвитку електроніки, кібернетики та інших галузей науки, а ще завдяки винаходженню ЕОМ виникли передумови для використання сучасних на певний час методів і технологій навчання, які всіляко намагаються підвищити ефективність навчального процесу. Саме в цей час багато закладів освіти України запроваджували наукові дослідження з програмованого навчання із застосуванням різноманітних технічних засобів [2].

У морській освіті зміни відбулися з ухваленням Верховною Радою СРСР Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і подальший розвиток системи народної освіти СРСР» від 24 грудня 1958 р., виникненням ідеї застосування обчислювальної техніки у закладах вищої освіти, що було пов'язане не тільки з науково-технічною революцією, а й з розвитком психологічних основ навчання, ідей та положень теорії програмованого навчання. А 17 квітня 1959 року було ухвалено Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», який схарактеризував провідні цілі в освіті, а саме: зв'язок школи із життям (підготовка учнів до суспільної роботи), політехнічний розвиток (поєднання політехнічного навчання з трудовим вихованням), професіональний (формування готовності учнів до поєднання виробничого навчання з виробничою спеціальністю, ідеологічний (комуністичний).

Зазначимо, що наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХХ століття в закладах морської освіти (наприклад, в Херсонському морехідному училищі (ХМУ) імені лейтенанта Шмідта) широко використовувалися різні технічні засоби (ТЗ), які спрощували процес навчання, зокрема радіонавігаційні прилади. Про це свідчить лист із Відділу навчальних закладів Міністерства морського флоту (ВНЗ ММФ) із навчальних і господарських питань за 1960 рік [17, арк. 47].

У 1964–1965 роках у середніх спеціальних навчальних закладах морської освіти почали запроваджувати програмоване навчання. В окремих закладах застосовувалася безмашинна програмована поточна перевірка знань курсантів за допомогою контрольних карток і перфокарт. Програмоване навчання поєднувалося з іншими методами навчання, що забезпечувало значний позитивний ефект [22, арк. 56-59].

На початку 70-х років ХХ століття відбулася криза в освіті, яка мала глобальний характер і відзначалася соціально-політичними та економічними процесами, а також якісними змінами в розвитку науки й техніки, особливо – в інформатиці. Потрібно було обрати новий вектор напрямку розвитку тогочасної освіти – курс на самостійність та індивідуальне навчання. Більш широкого значення набули комп'ютеризація та гуманізація освіти, вільний вибір програми навчання та системи неперервного навчання.

У 70-ті роки ХХ століття, як зазначає О. Воронкін, суттєво знизилася увага до питань, пов'язаних із навчальною кінематографією, програмованим навчанням і використанням навчальних пристроїв. Більш актуальними стали питання, пов'язані з комп'ютеризацією навчання. ЕОМ розглядалася у векторі тогочасних ІКТ для підтримки навчання. Ці технології суттєво різняться між собою передусім за закладеними в них теоретичними принципами, навчальними функціями та способами їх реалізації. Реалізуються численні спроби впровадження в навчальний процес комп'ютерних систем та інтегрованих навчальних середовищ [1].

Більш значних масштабів комп'ютеризація навчання набула в середині 80-х років ХХ століття після ухвалення урядових постанов, зокрема «Про заходи по забезпеченню комп'ютерної грамотності учнів середніх навчальних закладів і широкого впровадження електронно-обчислювальної техніки в навчальний процес» (1985 р.) [18]. Заклади морського профілю не були винятком. Так, у ХМУ імені лейтенанта Шмідта широко впроваджувалися ЕОМ, про що свідчать протоколи засідань педагогічної ради цього закладу за період від 30.08.1979 року по 26.06.1980 року [10].

Наприкінці 80-х років ХХ століття (у 1988 р.) з'явилася Концепція інформатизації освіти, що віддзеркалювала об'єктивну потребу підготовки суспільства до переходу на більш високий щабель його розвитку, оскільки інформаційна оснащеність і наявність швидкісних та масових каналів інформації суттєво формують рівень науково-технічного прогресу. У Концепції надавалися визначення понять «інформатизація суспільства», «інформатизація освіти» та було впроваджено термін «нова інформаційна технологія» (НІТ) [22].

У 90-ті роки ХХ століття в системі морської освіти активно використовувалися ІКТ, а на зламі ХХ–ХХІ століть виникає мережа Інтернет, веб-технології та технології дистанційного навчання, які наразі дуже широко використовуються та без яких нині не можливий освітній процес.

Сьогодні впроваджується інноваційний підхід до навчання фахівців морського профілю із застосуванням найсучасніших ІКТ. Так, у Херсонській державній морській академії (ХДМА) введено в експлуатацію Міжнародний морський кластер «Палата ІТ-ОПМ» (Палата інформаційних технологій – освіти та підготовки моряків) – перший модернізований навчально-тренажерний центр в Україні, який складається з тренажера ГМССБ /GMDSS (Глобальна морська система зв'язку при небезпеці та для забезпечення безпеки мореплавання, від англ. Global Maritime Distress and Safety System) і відповідних навчальних програм. Діяльність цього комплексу спрямована на планомірне та системне покращення якості підготовки фахівців морського профілю через упровадження в освітню діяльність ХДМА новітніх інформаційних технологій, які відповідають сучасним вимогам і постійно покращуються [5].

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз різних періодизацій у сфері освіти, зокрема морської, дозволяє стверджувати, що в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття ІКТ у системі морської освіти України зазнали суттєвого розвитку. Нині

вплив ІКТ залишається вкрай вагомим у процесі інтелектуалізації суспільства. Застосування ІКТ значно сприяє підвищенню ефективності навчання, його індивідуалізації та розмаїттю. Події, які відбувалися в суспільстві, значно впливали на розвиток досліджуваного історико-педагогічного процесу впродовж усього обраного часового проміжку, але нерівномірно. Це дозволяє виділити в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття окремі періоди розвитку ІКТ у системі морської освіти.

Перспективи подальшого дослідження можуть бути спрямовані на більш детальне вивчення окремих періодів розвитку ІКТ у системі морської освіти України у визначених хронологічних межах, виділення яких пов'язане з численними реформами, що відбувалися в той час.

Список використаних джерел:

1. Воронкін О. С. Періодизація розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 109–116.
2. Воротникова І. П. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. / за ред. О. М. Рудіної. Луганськ: СПД Резніков В. С., 2012. 228 с.
3. Громов Е. В. Генезис моделей обучения в информационных технологиях обучения. *Инженерная педагогика*. 2001. № 2. С. 52–58.
4. Гупан Н. М. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2000. 222 с.
5. Задорожня О. І. Кластери як засіб підвищення якості морської освіти на початку ХХІ століття. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Випуск 36. С. 247–253.*
6. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. Дата оновлення 28.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
7. Закон Української РСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» від 17.04.1959 № 14, ст. 101. URL: <https://studfile.net/preview/8209452/page:23>
8. Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 № 74/98-ВР. Дата оновлення 01.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 01.09.2007 р. № 537-V. Дата оновлення 06.03.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>
10. Заседание педагогического совета ХМУ им. лейтенанта Шмидта от 29.05.1980 г. (Протоколы заседаний педагогического совета ХМУ им. лейтенанта Шмидта 30.08.1979 – 26.06.1980, 193 л.). *Государственный архив Херсонской области (ГАХО)*. Ф. 472. Оп. 4. Дело 353. Л. 16-20.
11. Золотовська В. Тенденції вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах морського профілю (70-ті роки ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Херсон, 2019, Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2019. 263 с.
12. Куценко І. Моніторинг навчальних досягнень студентів морських закладів освіти України (1944 – початок ХХІ століття): дис. ... д-ра філософії : 13.00.01 / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Херсон, 2021. 308 с.
13. Ляшкевич А. Теорія і практика морської освіти півдня України (30-ті роки ХІХ – початок ХХІ століття): дис. д-ра пед. наук : 13.00.01 / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2018. 452 с.
14. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985). Київ: Либідь, 1992. 196 с.
15. Майборода О. В. Становлення і розвиток комп'ютерної освіти студентів педагогічних коледжів України : автореф. ... дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 17 с.
16. Пенза І. В. Розвиток соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... д-ра філософії : 13.00.01 / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Херсон, 2021. 453 с.
17. Переписка с Отделом учебных заведений ММФ по учебным и хозяйственным вопросам за 1960 г. *ГАХО*. Ф. 472. Оп. 4. Дело. 88. Л. 235.

18. Постанова «Про заходи по забезпеченню комп'ютерної грамотності учнів середніх навчальних закладів і широкого впровадження електронно-обчислювальної техніки в навчальний процес» від 30.04.1985 № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-85-%D0%BF#Text>
19. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки» від 7.12.2005 № 1153 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-%D0%BF#Text>
20. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін» на 2005–2011 роки від 13.07.2004 № 905 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2004-%D0%BF#Text>
21. Проект «Концепция информатизации образования (использование средств вычислительной техники в сфере образования)» от 13.01.1988. URL: <http://ershov-arc.iis.nsk.su/archive/eaindex.asp?lang=1&did=43340>.
22. Распоряжение УУЗ № УЗ-3-1/103 от 20.01.1965 г. (Циркулярные письма ММФ и Министерства высшего и среднего образования СССР и протоколы совещаний по вопросу организации групп СВВ в училище, 92 л.). ГАХО. Ф. 472. Оп. 4. Дело. 164. Л. 56-60.
23. Рябуха І. М. Тенденції розвитку морської освіти в Україні (друга половина XVIII – початок XXI століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2019. 485 с.
24. Семеріков С. Теоретико-методичні основи фундаменталізації навчання інформатичних дисциплін у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 536 с.
25. Солодовник А. Розвиток фізико-математичної підготовки у морських навчальних закладах України (1944–2012 рр.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2018. 341 с.
26. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Зб. наук. пр.: спецвип. До витоків становлення української педагогічної науки*. [гол. ред. В. Г. Кузь та ін.]. Київ: Наук. Світ. 2002. С. 31–40.
27. Тимофеева О. Я. Історія морської освіти в Україні та сучасні наукові підходи до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_18.
28. Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» від 30.09.2010 № 926/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926/2010#Text>
29. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17.04.2002 № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
30. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.» від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
31. Швачич Г. Г., Толстой В. В., Петречук Л. М., Іващенко Ю. С., Гуляєва О. А., Соболенко О. В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: навч. посіб. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с. URL: https://nmetau.edu.ua/file/ikt_tutor.pdf.

References:

1. Voronkin, O. S. (2014). Periodyzatsiia rozvytku informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii navchannia [Periodization of the development of information and communication technologies of education]. *Higher Education of Ukraine*, 3, 109-116 [in Ukrainian].
2. Vorotnykova, I. P. (2012). Uprovadzhennia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u navchalno-vykhovnyi protses zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Implementation of information and communication technologies in the educational process of general educational institutions]. Luhansk [in Ukrainian].
3. Gromov, E. V. (2001). Genezis modelei obucheniiia v informatcionnykh tekhnologiiakh obucheniiia [Genesis of learning models in educational information technologies]. *Inzhenernaia pedagogika*, 2, 52–58 [in Russian].
4. Hupan, N. M. (2000). Istoriografiiia rozvytku istoryko-pedahohichnoi nauky v Ukraini [Historiography of the development of historical and pedagogical science in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

5. Zadorozhnia, O. I. (2017). Klasteri yak zasib pidvyshchennia yakosti morskoi osvity na pochatku XXI stolittia [Clusters as a means of improving the quality of maritime education at the beginning of the XXI century]. *Pedahohichnyi almanakh*, 36, 247-253 [in Ukrainian].
6. Law of Ukraine, On Higher Education dated July 1, 2014, No. 1556-VII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
7. Law of the Ukrainian SSR, On strengthening the connection between school and life and on the further development of the system of public education in the Ukrainian SSR dated April 17, 1959, No. 14, Art. 101. Retrieved from <https://studfile.net/preview/8209452/page:23> [in Ukrainian].
8. Law of Ukraine, On the National Informatization Program dated February 4, 1998, No. 74/98-VR. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
9. Law of Ukraine, On Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007-2015 dated September 1, 2007, No. 537-V. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> [in Ukrainian].
10. Zasedanie pedagogicheskogo soveta KhMU im. leitenanta Shmidta ot 29.05.1980 g. (Protokoly zasedanii pedagogicheskogo soveta KhMU im. leitenanta Shmidta 30.08.1979 – 26.06.1980, 193 I) [Meeting of the pedagogical council of Lieutenant Schmidt Kherson Maritime School dated May 29, 1980. Minutes of meetings of the pedagogical council of Lieutenant Schmidt Kherson Maritime School 30.08.1979 – 26.06.1980, 193 I] (Fund 472. Inventory 4. File 353. Leaves 16-20). *State Archives of the Kherson Region* [in Russian].
11. Zolotovska, V. (2019). Tendentsii vyvchennia inozemnykh mov u vyshchikh navchalnykh zakladakh morskoho profilu (70-ti roky XX – pochatok XXI stolittia) [Trends in the study of foreign languages in higher educational institutions of the maritime profile (the 70s of the 20th – the beginning of the 21st century)]. (Candidate's thesis). Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of Kherson Regional Council; Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (TNPU). Kherson; Ternopil [in Ukrainian].
12. Kutsenko, I. (2021). Monitorynh navchalnykh dosiahnen studentiv morskyykh zakladiv osvity Ukrainy (1944 – pochatok XXI stolittia) [Monitoring students' educational achievements of maritime educational institutions of Ukraine (1944 - the beginning of the 21st century)]. (Doctor of Philosophy thesis). Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of Kherson Regional Council. Kherson [in Ukrainian].
13. Liashkevych, A. (2018). Teoriia i praktyka morskoi osvity pivdnia Ukrainy (30-ti roky XIX – pochatok XXI stolittia) [Theory and practice of maritime education in the south of Ukraine (1930s – beginning of the 21st century)]. (Doctor's Thesis). Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of Kherson Regional Council; Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (TNPU). Kherson; Ternopil [in Ukrainian].
14. Maiboroda, V. K. (1992). Vyshcha pedahohichna osvita v Ukraini: istoriia, dosvid, uroky (1917–1985) [Higher pedagogical education in Ukraine: history, experience and lessons (1917–1985)]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
15. Maiboroda, O. V. (2002). Stanovlennia i rozvytok kompiuternoï osvity studentiv pedahohichnykh koledzhiv Ukrainy [Formation and development of computer education for students of pedagogical colleges of Ukraine]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
16. Penza, I. V. (2021). Rozvytok sotsiokulturnoi skladovoi profesiinoï osvity maibutnykh sudnovodiiv (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia) [Development of the socio-cultural component of professional education of future shipmasters (the second half of the 20th – the beginning of the 21st century)]. (Doctor of Philosophy thesis). Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of Kherson Regional Council. Kherson [in Ukrainian].
17. Perepiska s Otdelom uchebnykh zavedenii MMF po uchebnym i khoziaistvennym voprosam za 1960 [Correspondence with the Department of Educational Institutions of the MMF on educational and economic issues in 1960] (Fund 472. Inventory 4. File 88. Leaf 235). *State Archives of the Kherson Region* [in Russian].
18. Resolution On the approach to ensuring computer literacy in secondary school students and the widespread introduction of electronic computing technology into the initial process dated April 30, 1985, No. 185. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-85-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
19. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, On Approval of the State Program «"Information and Communication Technologies in Education and Science" in 2006-2010 dated December 7, 2005,

- No. 1153. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
20. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, On approval of the Comprehensive program of providing general education, vocational and technical and higher educational institutions with modern technical means of teaching in natural, mathematical and technological disciplines for 2005-2011 dated June 13, 2004, No. 905. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2004-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
 21. Project Concept of informatization of education (use of computer technology in education) dated January 13, 1988. Retrieved from <http://ershov-arc.iis.nsk.su/archive/eaindex.asp?lang=1&did=43340>. [in Ukrainian].
 22. Rasporiazhenie UUZ № UZ-3-1/103 ot 20.01.1965 g. (Tcirkuliarnye pisma MMF i Ministerstva vysshego i srednego obrazovaniia SSSR i protokoly soveshchaniï po voprosu organizatscii grupp SVV v uchilishche) [UUZ Order No. UZ-3-1/103 dated January 20, 1965 (Circular letters from the MMF and the Ministry of Higher and Secondary Education of the USSR and Minutes of meetings on the issue of organizing SVV groups at the school)] (Fund 472. Inventory 4. File 164. Leaves 56–60). *State Archives of the Kherson Region* [in Russian].
 23. Riabukha, I. M. (2019). Tendentsii rozvytku morskoi osvity v Ukraini (druha polovyna XVIII – pochatok XXI stolittia) [Trends in the development of maritime education in Ukraine (the second half of the 18th – the beginning of the 21st century)]. (Doctor's Thesis). Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of Kherson Regional Council; Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (TNPU). Kherson; Ternopil [in Ukrainian].
 24. Semerikov, S. (2009). Teoretyko-metodychni osnovy fundamentalizatsii navchannia informatychnykh dystsyplin u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of the fundamentalization of teaching of informatics disciplines in higher educational institutions]. (Doctor's Thesis). National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv [in Ukrainian].
 25. Solodovnyk, A. (2018). Rozvytok fizyko-matematychnoi pidhotovky u morskyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (1944–2012) [Development of physical and mathematical training in maritime educational institutions of Ukraine (1944–2012)]. (Candidate's thesis). Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of Kherson Regional Council; Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (TNPU). Kherson; Ternopil [in Ukrainian].
 26. Sukhomlynska, O. V. (2002). Periodyzatsiia pedahohichnoi dumky v Ukraini: kroky do novoho vymiru [Periodization of pedagogical thought in Ukraine: steps to a new dimension]. *Do vytokiv stanovlennia ukrainskoi pedahohichnoi nauky*, 31–40 [in Ukrainian].
 27. Tymofieieva, O. Ya. (2015). Istoriia morskoi osvity v Ukraini ta suchasni naukovi pidkhody do formuvannia sotsialno-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh sudnovodiiv [The history of maritime education in Ukraine and modern scientific approaches to the formation of social and communicative competence of future shipmasters]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 5. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_18 [in Ukrainian].
 28. Decree of the President of Ukraine, On measures to ensure the priority development of education in Ukraine dated September 30, 2010, No. 926/2010. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926/2010#Text> [in Ukrainian].
 29. Decree of the President of Ukraine, On the National Doctrine of Education Development dated April 17, 2002, No. 347/2002. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> [in Ukrainian].
 30. Decree of the President of Ukraine, On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period Until 2021 dated June 25, 2013, No. 344/2013. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> [in Ukrainian].
 31. Shvachych, H. H., Tolstoi, V. V., Petrechuk, L. M., Ivashchenko, Yu. S., Huliaieva, O. A., & Sobolenko, O. V. (2017). Suchasni informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii [Modern information and communication technologies]. Dnipro. Retrieved from https://nmetau.edu.ua/file/ikt_tutor.pdf [in Ukrainian]

Zadorozhnya O. I.,
 orcid.org/0000-0003-4514-8810

**PERIODIZATION OF THE INFORMATION AND COMMUNICATION
 TECHNOLOGIES DEVELOPMENT IN THE MARINE EDUCATION SYSTEM
 OF UKRAINE IN HISTORICAL AND PEDAGOGICAL INVESTIGATIONS
 (THE SECOND HALF OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY)**

The article analyzes the periodization of educational processes in Ukraine related to the development of information and communication technologies in the maritime education system in Ukraine in the second half of the 20th - at the beginning of the 21st century.

The author's periodizations of the pedagogical ideas and maritime education development in Ukraine are considered (the history of maritime education in Ukraine, the formation and development of naval education in this country, the development of physical and mathematical training in maritime educational institutions, the study of foreign languages in higher education institutions of Ukraine with the maritime specialization, the formation and development of monitoring students' educational achievements of the aforementioned institutions, development of socio-cultural component of future marine navigators professional education, etc.).

It is concluded that during the researched period information and communication technologies in the maritime education system of Ukraine underwent significant development since their use significantly contributes to the increase in the effectiveness of training, its individualization and diversity. It is established that the events taken place in society had a significant impact on the development of the researched historical-pedagogical process throughout the selected time period, but unevenly. This makes it possible to distinguish separate periods of information and communication technologies development in the maritime education system in the second half of the 20th – at the beginning of the 21st century.

Prospects for further research are outlined which can be aimed at a more detailed study of separate periods of information and communication technologies development in the maritime education system of Ukraine within certain chronological limits, the selection of which is connected with numerous reforms taken place at the aforementioned time.

Key words: education, maritime education, maritime education institutions, information and communication technologies, formation and development of information and communication technologies, periodization, period, chronological boundaries.

Дата знаходження статті: 28.04.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Стинська В. В.

УДК 37(477.87) «19»:070

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi53.456>

Лемак О. І.,
 orcid.org/0000-0001-5439-2247

**ВИХОВНІ КОНСТАНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ
 НА ЗАКАРПАТТІ У 20–30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті проаналізовано виховні константи розвитку української літературної казки на Закарпатті у 20–30-ті рр. ХХ ст. як універсальних національно-патріотичних і моральних ідей, орієнтирів, цінностей, що були і залишаються актуальними за досліджуваного та сучасного періодів розвитку України. Показано внесок у розвиток літературної казки найвідомішого письменника Закарпаття В. Гренджі-Донського («Князь Огень», «Манюсінка», «Казка про відьму-бусурканю», «Пригоди ведмедика Бурмилка», «Кіт в чоботях», «Пригоди